

РЕАЛІЗМ НОВОЇ ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ

REALISM OF THE NEW ECONOMIC SECURITY POLICY AS A MEANS OF ENSURING UKRAINE'S SOVEREIGNTY

Туренко А.Ю., аспірантка

*Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України*

Стаття присвячена аналізу загроз економічній безпеці держави в умовах сучасної геополітичної та гео економічної нестабільності, що виникла насамперед в наслідок російсько-української війни. Загрози економічній безпеці та їх потенційні наслідки часто підривають або розколюють суспільства, руйнують державу. Вітчизняна парадигма національної безпеки передбачає розгляд безпеки як системного явища, що має власну структуру, компонентами якої є відносно автономні напрями (підвиди): державна, воєнна, економічна, енергетична, інформаційна, демографічна та інші види безпеки, що перебувають у взаємозв'язку та взаємообумовленості.

Метою статті є аналіз сучасного стану досліджень в сфері забезпечення економічної безпеки держави, розгляд та визначення пріоритетності загроз і викликів економічній безпеці з точки зору їх значущості та впливу на національну безпеку держави. Дослідження включає огляд визначень економічної безпеки; окреслення потенційних загроз і викликів економічній безпеці держави; визначення шляхів подолання виявлених загроз економічній безпеці з використанням методу взаємних порівнянь.

Економічну безпеку пропонується розглядати як ядро національної безпеки. Стаття присвячена дослідженню проблем забезпечення економічної безпеки, які характеризуються новими аспектами свого теоретичного змісту у зв'язку із трансформацією української економіки під впливом процесів глобалізації та європейської інтеграції, а також геополітичної нестабільності через російську агресію проти України. Невід'ємним аспектом економічної безпеки є нові тенденції та закономірності, що визначають інституційне забезпечення модернізації української економіки.

Наукового обґрунтування вимагають сучасні проблеми забезпечення економічної безпеки держави, запобігання новим викликам та сталого розвитку української держави та суспільства.

Ключові слова: економічний суверенітет, економічна безпека, національні інтереси, загрози, виклики, війна, повоєнний період, Україна.

The article is devoted to the analysis of threats to the economic security of the state in the context of current geopolitical and geo-economic instability, which arose primarily as a result of the Russian-Ukrainian war. Threats to economic security and their potential consequences often undermine or split societies and destroy the state. The national paradigm of national security envisages consideration of security as a systemic phenomenon with its own structure, the components of which are relatively autonomous areas (subspecies): state, military, economic, energy, information, demographic and other types of security, which are interconnected and interdependent.

The purpose of the article is to analyze the current state of research in the field of economic security of the State, to consider and prioritize threats and challenges to economic security in terms of their significance and impact on the national security of the State. The study includes a review of definitions of economic security; identification of potential threats and challenges to the economic security of the State; identification of ways to overcome the identified threats to economic security using the method of mutual comparisons.

It is proposed to consider economic security as the core of national security. The article is devoted to the study of the problems of ensuring economic security, which are characterized by new aspects of their theoretical content in connection with the transformation of the Ukrainian economy under the influence of globalization and European integration, as well as geopolitical instability due to Russian aggression against Ukraine. New trends and patterns that determine the institutional support for the modernization of the Ukrainian economy are an integral aspect of economic security.

Modern problems of ensuring the economic security of the state, preventing new challenges and sustainable development of the Ukrainian state and society require scientific substantiation.

Key words: economic sovereignty, economic security, national interests, threats, challenges, war, post-war period, Ukraine.

Постановка проблеми. Економічний суверенітет був і залишається ключовим атрибутом політично незалежної держави, її національної безпеки. Пандемія Covid-19 і російська агресія проти України повернули до порядку денного економічних дебатів питання щодо забезпечення економічного суверенітету і економічної безпеки не тільки в країнах, де воно вкорінене в кліматі недовіри до глобалізації (наприклад, Франції), але й в решті країн світу.

Економічна безпека посідає важливе місце у системі національної безпеки будь-якої держави, незалежно від її політичної і соціально-економічної моделі [1]. У найбільш загальному розумінні вона трактується як здатність держави забезпечувати економічне процвітання суспільства за будь-яких обставин.

В наслідок того, що в країнах Заходу парадигма національної безпеки традиційно пов'язує її із сильними суспільними та моральними кодексами, верховенством права, стабільністю уряду, соціальним, політичними та економічними інституціями та лідерством, а також з готовністю до оборони держави і захисту національних інтересів за її межами військовим шляхом [2], в ХХІ ст. перед США, хоча схожі, щоправда менш амбітні, питання постали і перед іншими провідними державами світу, постало

питання, як переосмислити зміст національної безпеки в сучасному складному, взаємозалежному і нестабільному світі, щоб і надалі залишатися наддержавою? Постановка такого питання зумовлена, зокрема тим, що США більше не контролюють жодного засобу виробництва, залежать від нестабільних країн в питанні постачання енергоносіїв або цін на них і більше того, перетворилися на найбільшу націю-боржницю [2, с. VII]. У цьому зв'язку перед американським та іншими урядами, а також експертним середовищем постає питання стосовно того, яким змістом наповнити це поняття аби визначити контури реалістичної та ефективної політики економічної безпеки.

Метою статті є розгляд сучасного стану досліджень в сфері забезпечення економічної безпеки держави, розгляд та визначення пріоритетності загроз і викликів економічній безпеці з точки зору їх значущості та впливу на національну безпеку держави

Аналіз досліджень і публікацій. У розмовному значенні під «безпекою» зазвичай розуміють стан відсутності небезпеки. Однак, таке сприйняття безпеки піддається критиці науковцями, оскільки майже неможливо визначити стан, при якому абсолютно був би відсутній будь-який ризик, загрози чи виклики [3, с. 210]. Попри значний

інтерес до проблем безпеки, досі не сформовано уніфікованого, структурованого понятійного апарату, який, залежно від намірів дослідників, представляв би широке або вузьке розуміння проблеми [4, с. 11].

Поняття економічної безпеки використовується у західній юридичній науці доволі обмежено і не послідовно. Відповідний напрям досліджень, наприклад в США, почав розроблятися під час Великої депресії і після неї, але поступово зійшов нанівець протягом другої половини ХХ ст., хоча окремі публікації можна було зустріти і в цей період [5]. Більшого поширення проблематика економічної безпеки набула на пострадянському просторі, зокрема в Україні, а також в країнах Східної Європи, зокрема у Польщі, Чехії, Угорщині.

У ХХІ ст. підходи до визначення змісту економічної безпеки держави зазнали змін. Як глобалізація і економічна інтеграція, економічна безпека є багатогранною і водночас дещо аморфною темою, а тому вона важка для визначення і складна для концептуального осмислення. Категорії «економічна війна» [6; 7], «економічний суверенітет» [8–11] та «економічна безпека» [8; 12; 13] дедалі більше проникають у стратегічне мислення та політичний дискурс і займають відповідне місце поряд із категоріями «вільна торгівля» та «вільна конкуренція», які донедавна були основними пріоритетами національної економічної політики розвинутих держав.

Виклад основного матеріалу. Коли такі політизовані поняття як «національний інтерес» або «національна безпека» набувають популярності, їхній зміст підлягає особливо ретельному розгляду [14]. Вони можуть означати не одне й те саме для різних дослідників. Існуюча неоднозначність поняття «національна безпека» і її структурних елементів, зокрема економічної безпеки, зумовлена широким спектром значень категорій безпеки, який дуже складно коротко і однозначно описати і визначити [15]. Це створює труднощі для тих, хто здійснює моніторинг стану національної безпеки і зокрема такої її складової як економічна безпека.

Наукове співтовариство в процесі дослідження проблематики безпеки виробило чимало визначень безпеки, які передбачають її розгляд як стану або безперервного процесу, в якому можливий різноспрямований розвиток (як прогресивний, так і регресивний).

У дослідженнях безпеки особлива увага приділяється типології безпеки. Автори виділяють різні види безпеки залежно від використовуваного критерію:

– з точки зору сфери, якої вона стосується розрізняють: глобальну, міжнародну, регіональну і національну безпеку;

– за ставленням до держави: внутрішня та зовнішня безпека;

– за предметною сферою: державна, воєнна, економічна, енергетична, екологічна, інформаційна та інші види безпеки.

Особливе значення серед видів безпеки посідає економічна безпека держави, яку слід розглядати як основоположний елемент, ядро національної безпеки. Питання визначення економічної безпеки традиційно є предметом численних досліджень та аналізів як представників економічних наук, так і науки права національної безпеки. У цьому зв'язку особливий інтерес представляють наукові пошуки польського дослідника К. М. Książkowski, який пропонує виділити чотири підходи до визначення [16, с. 27]:

– підхід, що ґрунтується на загрози національній економіці¹. Ця підхід передбачає елементи синергії різних видів загроз та можливість їхнього впливу на економічну

безпеку держави (наприклад, ситуація, коли військові, енергетичні, демографічні, соціально-політичні або інші загрози переходять в економічну сферу). Слід зазначити, що при цьому економічна політика держави;

– спонукає недержавні (комерційні) суб'єкти до дій, що створюють зовнішні фактори безпеки і відповідають стратегічним інтересам держави;

– підхід, що поєднує загрози та можливості. Цей підхід при визначенні економічної безпеки окрім загроз передбачає урахування елементів, які створюють передумови для взаємовигідної співпраці з метою протидії загрозам і викликам, а також удосконалення економічної безпеки (наприклад, мова йде про започаткування економічного інтеграційного процесу, спільне використання критичної інфраструктури або водних ресурсів, утворення оборонних військових союзів, застосування колективних економічних чи фінансових санкцій тощо);

– підхід, в якому акцент зроблено на спроможності держави належним чином функціонувати. Цей підхід передбачає розгляд економічної безпеки на прикладах конкретних країн у контексті захисту їхніх національних інтересів;

– підхід, який базується на дослідженні економічної безпеки з опорою на аналіз певної моделі економічної політики держави (наприклад, ліберальної, патерналістичної, соціалістичної тощо).

Хоча визначення економічної безпеки, що зустрічаються у літературі, відрізняються одне від одного за своїм формулюванням, однак загальною ідеєю, що пронизує кожне з них, є забезпечення можливості розвитку економіки країни.

У структурі економічної безпеки можна виділити операційний аспект та аспект, пов'язаний з розвитком. Операційний аспект економічної безпеки передбачає вивчення того, якою мірою виклики, ризики та загрози ставлять під загрозу повсякденне функціонування національної економіки, її здатність реалізовувати свої основні функції, а також аналіз того, яким чином економіка здатна задовольнити потреби у разі виникнення будь-якої іншої загрози або виклику безпеки в даний період часу.

Аспект безпеки, що пов'язаний з розвитком, у свою чергу, має справу з умовами, що забезпечують здатність до безперервного розвитку у сферах економіки та суспільства, а також те, наскільки держава здатна зберегти та покращити свої економічні позиції на регіональному та глобальному рівнях. Даний аспект економічної безпеки України набуває особливого значення в контексті дотримання економічної складової Копенгагенських критеріїв членства в Європейському Союзі [17, с. 119].

Політика економічної безпеки, у тому вигляді, в якому вона існувала донедавна на Заході, була переважно оборонною і мала справу з оборонною економікою, аспектами торгівлі та інвестицій, які могли загрожувати національній безпеці, наприклад, експорт зброї або інвестиції іноземної організації в військове виробництво іншої країни; експортний контроль; кібербезпека і захист даних. На сьогодні вектор економічної безпеки розвинених держав змінюється – протягом 2017–2022 років вони вдалися до розробки і посилення наступальної політики (фінансові імпорتنі/експортні обмеження, організовані бойкоти, заморожування активів, економічні санкції, стримування та реагування на економічний примус, заборони на торгівлю/технології/подорожі, ембарго, заборони на діяльність/пересувань зони, блокади, посилення стійкості ланцюгів постачання [18, с. 107]), поєднуючи економічну безпеку зі стійкістю (ерозія сучасного міжнародного порядку спонукає держави надавати перевагу захисту власних інтересів над колективними вигодами). Важливу роль у реалізації цієї політики відведена багатосторонній економічній дипломатії, що реалізується в рамках міжнародних фінансових інституцій (МВФ, МБРР, СБ,

¹ Так, на думку групи угорських дослідників, економічна безпека може бути інтерпретована як стан, при якому ризики активізації факторів та процесів, що загрожують нормальному функціонуванню економіки та сталому зростанню, не перевищує нормального діапазону [17, с. 118].

COT) [19; 20] та глобальних самітах (G7, G20). Дана тенденція у розвитку політики економічної безпеки простежується останнім часом і в Україні².

Таким чином, економічна безпека є однією з найбільш динамічних сфер політики, обсяг якої стрімко розширюється [24]. В Україні проблематика економічної безпеки є ключовим елементом парадигми національної безпеки з перших років незалежності, привертаючи значну увагу вітчизняних експертів і науковців.

Поляризація глобальних геополітичних і гео економічних відносин після обрання президентом США Д. Трампа, а особливо після розв'язаної росією агресії проти України, що породила глобальну економічну та енергетичну кризи, а також підвищені ставки на технологічну перевагу стали каталізатором зсуву парадигми економічної безпеки. У цій ситуації сильні сторони європейської економіки (значний за об'ємом та більш відкритий, ніж в інших регіональних інтеграційних об'єднань, внутрішній ринок; наявність технологічних стартапів, передова система фундаментальних досліджень тощо) є тими активами, які об'єднана Європа може протиставити своїм основним конкурентам – США, Китаю, Японії. Відповідно, недоліки української економічної системи, яка знаходиться на етапі інтеграції до правового, економічного і соціального простору Європейського Союзу, зокрема її суттєве технологічне відставання, ризикує стати незворотним з урахуванням швидкості технічного прогресу та цифровізації економіки розвинених держав, а також руйнівних процесів у вітчизняній економіці, обумовлених російською агресією.

Реалістичний аналіз сучасного стану вітчизняної економіки і перспектив її розвитку у повоєнний період спонукав українську владу до розробки нової політики економічної безпеки, здатної забезпечити модернізацію економіки України. Нова економічна політика держави обумовлена насамперед положеннями Угоди про асоціацію [25], а також положеннями Національної доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна»³ (2017 р.) [26] та Стратегії національної безпеки України (2020 р.) [27].

Кабінет Міністрів України і Рада національної безпеки і оборони України, які приймають рішення у цій сфері, усвідомлюють, що відповідь України, яка зіткнулася із появою нових викликів і посиленням зовнішніх загроз, їх дедалі більш різноманітним характером, має також змінитися, стати більш амбітною і масштабною. Як наслідок, у 2021 р. було розроблено і затверджено Національну економічну стратегію на період до 2030 року [28] та Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року [29].

Мета, що переслідувалася, полягала в тому, щоб забезпечити захист економічної, наукової та технологічної спадщини від розкрадання і шпигунства, не ставлячи в той же час під сумнів відкритість вітчизняної економіки для міжнародної торгівлі та іноземних інвестицій. Складність ситуації полягає насамперед в тому, що в умовах глобалізації та регіональної інтеграції, коли багато економічних, цифрових та технологічних кордонів стираються, економічна безпека держави вимагає коригування та запровадження певних обмежень з метою захисту того, що потрібно захистити, коли ринкові механізми саморегу-

ляції та чесна конкуренція більше не гарантуються і коли національні стратегічні інтереси опинилися під загрозою. Відповідно, якщо певна компанія або технологія, що віднесені до переліку стратегічних активів держави, стають об'єктами іноземних інтересів, уряд і компетентні органи використовують усі засоби, які є у їхньому розпорядженні, для захисту своїх суверенних прав і національних інтересів. Зокрема, поглинання українських компаній в стратегічних та інфраструктурних секторах економіки іноземним капіталом має блокуватися, якщо операція не відповідає українським національним інтересам. У цій ситуації доцільно враховувати досвід наших європейських партнерів, зокрема Франції, уряд якої шукає альтернативних інвесторів, віддає пріоритет європейським покупцям при придбанні ділянок або стратегічних промислових компаній, що перебувають у скрутному становищі, та за необхідності мобілізує державні кошти [30].

Важливим аспектом економічної політики, що не суперечить економічному суверенітету, є здійснення державної підтримки (або захисту) певної галузі або виробництва. Однак, така політика може бути виправдана лише тимчасово, якщо це дозволяє галузі наздогнати конкурентів. При цьому успіх політики наздоганяючого розвитку передбачає, що, по-перше, галузь економіки (виробництво) не перебуває в ситуації монополії на внутрішньому ринку, по-друге, технологічні інновації в галузі (виробництві) є зрілими і не наражаються на ризик завжди бути «позаду» [31, с. 9].

Слід зазначити, що забезпечення економічного суверенітету та безпеки безумовно не може обмежуватись виключно оборонною стратегією держави, не менш важливим напрямом є розвиток ендогенних економічних потужностей за допомогою стратегії промислового завоювання, особливо у сферах з високими технологічними ставками.

Російська агресія суттєво ускладнила проведення економічної політики і забезпечення економічної безпеки держави. Незважаючи на це, Україні варто скористатися досвідом інших держав, зокрема Франції, які використовували кризу для прискорення перетворення власної економіки, щоб вона стала більш конкурентоспроможною, стійкішою та більш суверенною [32].

Висновки. Вітчизняна парадигма національної безпеки передбачає розгляд безпеки як системного явища, що має власну структуру, компонентами якої є відносно автономні напрями (підвиди): державна, воєнна, економічна, енергетична, інформаційна, демографічна та інші види безпеки, що перебувають у взаємозв'язку та взаємообумовленості.

Економічна безпека держави виступає основоположним елементом, ядром національної безпеки. Можна виділити чотири підходи до визначення змісту економічної безпеки: підхід, що ґрунтується на загрозі національній економіці; підхід, що поєднує загрози та можливості; підхід, в якому акцент зроблено на спроможності держави належним чином функціонувати; підхід, який базується на дослідженні економічної безпеки з опорою на аналіз певної моделі економічної політики держави.

У структурі економічної безпеки можна виділити операційний аспект та аспект, пов'язаний з розвитком. Операційний аспект економічної безпеки передбачає вивчення того, якою мірою виклики, ризики та загрози ставлять під загрозу повсякденне функціонування національної економіки, її здатність реалізовувати свої основні функції, а також аналіз того, яким чином економіка здатна задовольнити потреби у разі виникнення будь-якої іншої загрози або виклику безпеки в даний період часу. Аспект безпеки, що пов'язаний з розвитком, має справу з умовами, що забезпечують здатність до безперервного розвитку у сферах економіки та суспільства, а також те, наскільки держава здатна зберегти та покращити свої еко-

² 20 лютого 2023 р. Апарат РНБО України та Бюро економічної безпеки підписали Меморандум про співпрацю, метою якого є організація взаємодії та співробітництва для вдосконалення державної санкційної політики. Цей крок зумовлений необхідністю системного стратегічного підходу до запровадження санкцій та питань примусового вилучення об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів в Україні [21].

Слід зазначити, що Україна також успішно використовує спільно зі своїми союзниками можливості примусової економічної дипломатії, зокрема запровадження економічних санкцій, блокування і арешт активів російського Центробанку та олігархів, для унеможливлення їх використання для продовження війни і, навпаки, можливості спрямування їх на відновлення України [22; 23].

³ Відповідно до змін, внесених до Регламенту Кабінету Міністрів України (2020 р.), Цілі сталого розвитку закріплено у якості орієнтирів для розроблення програмних та прогнозних документів. У 2021 р. було запроваджено постійний моніторинг індикаторів досягнення Цілей сталого розвитку.

номічні позиції на регіональному та глобальному рівнях. Даний аспект економічної безпеки України набуває особливого значення в контексті дотримання економічної складової Копенгагенських критеріїв членства в Європейському Союзі.

В Україні сформувалося законодавство, що регулює політику держави в сфері економічної безпеки. Однак, розв'язана російською війна проти України обумовлює потребу в оновленні цього законодавства, яке б передбачало особливості політики в сфері економічної безпеки у повоєний період.

ЛІТЕРАТУРА

1. Stahovschi, A., & Bucuci, O. (2023). Economic security: problems, threats and prospects. *Scientific Collection «InterConf»*, (148), 73–77.
2. Economic Security. Neglected Dimension of National Security? Edited by Sheila R. Ronis. National Defense University Press Washington, D.C. 2011. 116 p.
3. Bralowski A. (2018). Zagrożenia bezpieczeństwa ekonomicznego Polski. *Zeszyty Naukowe SGSP*, № 68/4. Ss. 209–224.
4. Wiśniewski B. (2011). Współczesne rozumienie bezpieczeństwa. *Bezpieczeństwo w teorii i badaniach naukowych*, B. Wiśniewski (red. nauk.), Wydawnictwo WSPol, Szczecino. S. 12–19.
5. Meyer F. V. (1983). National economic security: perceptions, threats and policies. *International Affairs*. Vol. 59, Issue 3, Pp. 497–498.
6. KRC M., Hynkova V. Aspects of Economic Warfare – Causes and Consequences. *Proceedings of 3rd International Conference CND-GS'2022*. P.322-330. DOI:10.47459/cndcgs.2022.40.
7. Morelli M., Sonno T. On Economic Interdependence and War. URL: <https://igier.unibocconi.eu/sites/default/files/media/attach/MoSoFinal.pdf>.
8. Яковюк І. В., Туренко А. Ю. Економічна безпека України як передумова забезпечення її суверенітету. *Проблеми законності*. 2021. № 154. С. 8–36. doi: 10.21564/2414-990X.154.238747.
9. Turenko A. Yu. Components of the economic sovereignty of the state. *Law and Innovations*. 2021. No 1 (33). P. 83–88.
10. Економічний суверенітет України : монографія / за заг. ред. А.А. Мазаракі та Т.М. Мельник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 700 с.
11. Білоусов Є. Економічний суверенітет та економічна безпека держави (співвідношення та взаємозв'язок). *Юридичний вісник*. 2014. № 5. С. 37–40.
12. Білоусов Є. М. Актуальні проблеми господарсько-правового забезпечення економічної безпеки України. Харків : Право, 2017. 240 с.
13. Економіка та економічна безпека держави. Теорія та практика : Монографічний навчальний посібник / С. Давиденко, О. Єгорова, В. Приходько, П. Матишак та ін. Ужгород: PIK-У, 2017. 388 с.
14. Tapia-Valdes J.A. (1982). Typology of National Security Policies. *The Yale Journal of World Public Order*. Vol. 9:10. P. 10–39.
15. Kaczmarczyk B. (2013). Bezpieczeństwo i jego typologie. *Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza*. Vol. 31. Issue 3, S. 17-23. DOI:10.12845/bitp.31.3.2013.1.
16. Książkowski K.M. *Bezpieczeństwo ekonomiczne*, Dom wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2011. 203 p.
17. Csath M., Fasi C., Nagy B., Pafi N., Taksas B., Vinogradov S. (2019). Soft Factors of Economic Security. *Academic and Applied Research in Military and Public*. Vol. 18, No. 2. Pp. 117–129. <https://doi.org/10.32565/aarms.2019.2.7>.
18. Katsos G. E. The U.S. Government's Approach to Economic Security. Focus on Campaign Activities. Joint Doctrine / The U.S. Government's Approach to Economic Security. JFQ 90, 3rd Quarter 2018. P. 106–112.
19. Baker, P.-A., and K. Hinds (2012). Regulators of the Global Economy: The IMF, the World Bank, and the WTO. In Lynne M. Healy, and Rosemary J. Link (eds), *Handbook of International Social Work: Human Rights, Development, and the Global Profession*. Oxford Academic. Pp. 318–326.
20. Ruta M. How the war in Ukraine is reshaping world trade and investment. May 03, 2022. URL: <https://blogs.worldbank.org/developmenttalk/how-war-ukraine-reshaping-world-trade-and-investment>.
21. The Staff of the National Security Council and the Economic Security Bureau of Ukraine concluded a Memorandum of Cooperation. 20.02.2023. URL: <https://www.mbo.gov.ua/en/Dialnist/6114.html>.
22. Яковюк І. В., Туренко А. Ю. Конфіскація російських активів для відновлення України: правові проблеми реалізації. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 161.
23. Петришин О. О., Маргіта М. Є., Єфремова К. В. Економічна дипломатія та її роль в забезпеченні економічної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4.
24. Ghiretti F. (2023). MERICS Report: From opportunity to risk. The changing economic security policies in Australia, China, the EU, Japan, South Korea, the UK and the US. URL: <https://www.merics.org/sites/default/files/2023-02/merics-report-changing-economic-security-policies-2023.pdf>.
25. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu>.
26. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. 2017. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>.
27. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України» від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.
28. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.
29. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: Указ Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>.
30. Célestin-Urbain J. (2021). La politique de sécurité économique de l'État. *Constructif*, 58, 43–46. <https://doi.org/10.3917/const.058.0043>.
31. Combe E., Guillou S. Souveraineté économique: entre ambitions et réalités. Fondation pour l'innovation politique, 2021. 89 s.
32. Le Maire B. (2020). Préface de Bruno Le Maire. Ministre de l'Économie, des Finances et de la Relance. Dans : P. Dupeyrat, Sécurité économique et souverainetés industrielles. Paris cedex 14: Presses Universitaires de France. pp. 1–3.